

„Historia życia i mikrohistoria”. Wprowadzenie

“Life History and Microhistory.” Introduction

TOMASZ FALKOWSKI
tomasz.falkowski@amu.edu.pl
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0002-4799-3594

ABSTRACT: The terms “life history” and “microhistory,” juxtaposed in the title of this issue of *Sensus Historiae*, signal its main theme. This is an important topic for contemporary historiography, as evidenced, among other things, by Krzysztof Zamorski’s monograph *The Plebanus and the Village. A Life History of the Parish Priest of Tenczynek in the Early Eighteenth Century: A Microhistorical Study* (Kraków 2025). The authors of this volume analyze Zamorski’s monograph in the context of the relationship between life history and microhistory. The texts presented in this issue were written by specialists in various fields—modern history, historical methodology, and the history of historiography—and address a wide range of issues related both to the work in question and to the broader context in which it is situated.

KEYWORDS: life history, microhistory, Krzysztof Zamorski, Tenczynek, 18th century.

STRESZCZENIE: Pojęcia „historia życia” i „mikrohistoria”, zestawione w tytule niniejszego numeru czasopisma „Sensus Historiae”, sygnalizują jego główną tematykę. Jest to problematyka ważna dla współczesnej historiografii, o czym świadczy między innymi monografia Krzysztofa Zamorskiego *Pleban i wieś. Historia życia proboszcza tenczyńskiego z początków XVIII wieku. Studium mikrohistoryczne* (Kraków 2025). Autorzy niniejszego woluminu analizują monografię Zamorskiego w kontekście relacji między historią życia i mikrohistorią. Zaprezentowane w numerze teksty zostały napisane przez specjalistów z różnych dziedzin — historii nowożytnej, metodologii historii, historii historiografii — i poruszają bardzo różne zagadnienia związane zarówno z omawianym dziełem, jak i szerszą problematyką, w którą się ona wpisuje.

SŁOWA KLUCZE: historia życia, mikrohistoria, Krzysztof Zamorski, Tenczynek, XVIII wiek.

W zakończeniu swego zarysu dziejów historiografii Jerzy Topolski zastanawiał się nad tym, co może być miarą postępu badań historycznych. Czy

© 2025. The Author(s). Published by Adam Mickiewicz University in Poznań, 2026. Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons license (CC BY-SA 4.0) Attribution-ShareAlike 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>).

*Artykuł nadesłany: 22.03.2026; nadesłany po poprawkach: 04.05.2026; zaakceptowany: 12.05.2026.

nie jest nią — stawił pytanie — „coraz pełniejsze i »bliższe« ukazywanie człowieka?”¹. Nie rozstrzygając tej kwestii, Topolski swój namysł kończył słowami: „warto uprawiać historię choćby dlatego, by odkryć, że istniała Béatrice de Planissoles”².

Historia życia i mikrohistoria: pojęcia te, zestawione w tytule niniejszego numeru i sygnalizujące jego główną tematykę, w oczywisty sposób łączą się z sugestią, nadzieją i badawczym optymizmem, które odnajdujemy w przytoczonych wypowiedziach poznańskiego historyka i metodologa. Jakież bowiem inne pojęcie niż życie pełniej oddaje to, co charakteryzuje historyczny los człowieka — wraz z jego decyzjami, działaniami, doświadczeniami, emocjami, wyobrażeniami, kolejnymi etapami indywidualnego i społecznego istnienia: dzieciństwem, dorosłością, starością, a nawet śmiercią, ową drugą stroną życia, jak mówił o niej późny Rilke? I jakaż inna perspektywa, jeśli nie właśnie mikrohistoria, stara się ukazać możliwie „blisko” różne wymiary ludzkiej kondycji, odkrywając jednocześnie takie postaci, jak bohaterka *Montaillou*? Oczywiście w ciągu ostatnich dziesięcioleci nie tylko mikrohistorycy stawiali sobie za cel wniknięcie w żywą treść ludzkiej egzystencji: również badania z zakresu chociażby historii codzienności czy historii mówionej przenika na swój sposób podobne pragnienie. Nie zmienia to faktu, że ugruntowane od dobrych kilkudziesięciu lat w historiografii podejście mikrohistoryczne — wraz ze swymi założeniami, metodami, pojęciami — pozostaje jedną z najistotniejszych i najbardziej *nomen omen* żywotnych propozycji umożliwiającej wgląd w życie dawnych ludzi. Świadczy o tym wydana nie tak dawno monografia Krzysztofa Zamorskiego *Pleban i wieś. Historia życia proboszcza tenczyńskiego z początków XVIII wieku. Studium mikrohistoryczne* (Kraków 2025).

Jest to dzieło ze wszech miar godne uwagi. Autor przygląda się w nim mieszkańcom parafii tenczyńskiej — wraz z jej centralną postacią, jaką jest proboszcz parafii Krzysztof Michał Świątecki — z okresu III wojny północnej, traktując badaną społeczność jako, mówiąc słowami autora, „swoisty mikroświat”. Mikroświat ludzkich relacji, zależności, doświadczeń, sporów, przyjaźni, ale też zjawisk demograficznych, stosunków przestrzennych itd. Dzieło to jest także głosem w dyskusji nad tezami lansowanymi przez prace z tak popularnego ostatnio nurtu historii ludowej. Przede wszystkim jednak, jak głosi podtytuł monografii, mamy do czynienia ze studium mikrohistorycznym, co można potraktować jako swego rodzaju deklarację metodologiczną

¹ J. Topolski, *Od Achillesa do Béatrice de Planissoles. Zarys historii historiografii*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 1998, s. 155.

² *Ibidem*.

autora, implikującą wprowadzenie na poziomie badawczym i narracyjnym określonych założeń, pytań i rozwiązań obecnych w nurcie mikrohistorii.

Te i inne aspekty monografii Krzysztofa Zamorskiego zrodziły w Redakcji *Sensus Historiae* przekonanie, że warto pochylić się nad nią w kontekście tytułu niniejszego numeru, czyli relacji między historią życia i mikrohistorią. Zaprezentowane poniżej teksty zostały napisane przez specjalistów różnych dziedzin — historii nowożytnej, metodologii historii, historii historiografii — i poruszają bardzo różne zagadnienia związane zarówno z omawianym dziełem, jak i szerszą problematyką, w którą się ona wpisuje.

Ewa Domańska w swoim odczytaniu *Plebana i wsi* wprost podejmuje wątek relacji między historią życia a mikrohistorią. Sięgając do wcześniejszej twórczości Krzysztofa Zamorskiego, pokazuje, że historia życia — rozumiana jako perspektywa mająca na celu uchwycić „przeżyte doświadczenie” człowieka w przeszłości³ — wyrasta z długoletniego namysłu teoretycznego oraz praktyki badawczej autora i osiąga swą dojrzałą realizację w monografii o Święteckim i społeczności parafii tenczyńskiej. Ta koncepcja historiograficzna, wspierana od strony metodologicznej przez mikrohistorię, pozwala — zdaniem Ewy Domańskiej — przekroczyć Krzysztofowi Zamorskiemu ograniczenia tradycyjnej biografistyki i wynikającego z niej pojęcia życia, a także redukcjonizm podejścia strukturalistycznego. Tym, do czego dociera w swej książce autor, jest — jak czytamy — „gęste doświadczenie”, dzięki czemu mamy możliwość wglądu w życie osiemnastowiecznych mieszkańców parafii tenczyńskiej jak gdyby „od środka” i „z bliska”.

Tekst autorstwa Violetty Julkowskiej to przede wszystkim analiza środków narracyjnych wykorzystanych przez Krzysztofa Zamorskiego w jego dziele. Autorka podkreśla, że jedną z zastosowanych technik można nazwać nieomal malarską: opis niektórych miejsc należących do parafii tenczyńskiej, poprzez stopniowe zagęszczanie opowieści i wypełnianie jej szczegółami, kreuje obraz, który przybliża „naszej wyobraźni dawną przestrzeń i czas poprzez u n a o c z n i e n i e ”⁴. Innym ważnym elementem wskazanym w wywodzie jest subtelna gra między językiem źródeł a językiem, którym operuje krakowski historyk. Violetta Julkowska wysuwa hipotezę, że monografię *Pleban i wieś* da się pełniej zrozumieć dzięki spojrzeniu na nią przez pryzmat koncepcji „opowieści dokumentarnej” Józefa Ignacego Kraszewskiego. To w niej można znaleźć wskazówki, w jaki sposób pracować z materiałem źródłowym, w jaki sposób podchodzić do przeszłości, jakich narzędzi języ-

³ E. Domańska, *Historia życia w praktyce: Krzysztof Zamorski i jego Pleban i wieś*, por. niżej s. 13-24.

⁴ V. Julkowska, *Wyobraźnia i empatia wobec przeszłości. Praca Krzysztofa Zamorskiego z historiograficzną formą narracyjną a kontekst „opowieści dokumentarnej” J. Kraszewskiego*, por. niżej, s. 25-36.

kowych używać tak, aby zarówno zachować prawdę historyczną przekazu, jak i pozwolić czytelnikowi zbliżyć się do przeszłej rzeczywistości, dać mu ją poznać.

Maciej Bugajewski z kolei zastanawia się nad pamięciowym wymiarem *Plebana i wsi*. Wychodząc od, zdawałoby się, konwencjonalnych tropów językowych przywołujących wspomnianie, autor tekstu stawia pytanie, czy swoistą drogą pozwalającą czytelnikowi zbliżyć się do realiów osiemnastowiecznego Tenczynka nie jest wyrażająca się w narracji książki „konfiguracja wspomnień”? Chodzi o takie odautorskie zabiegi, które apelując do wyobraźni czytelnika i celowo archaizując język przekazu, wywołują podczas lektury obrazy przeszłości mogące pokrywać się z obrazami, które potencjalnie byłyby treścią wspomnień samych „ówczesnych (XVIII-wiecznych)” ludzi⁵. W dalszej części tekstu Maciej Bugajewski interpretuje tak ważną w kontekście podejścia mikrohistorycznego metaforę mikroskopu jako analitycznego narzędzia w pracy historyka, rozszerzając znaczenie tej figury również na badania z zakresu demografii historycznej, obecne w *Plebaniu i wsi*. Tekst wieńczy pytanie, na ile intencjonalna bliskość autora monografii z epoką badaną — chcąc nie chcąc — skutkuje brakiem krytycznego dystansu wobec panującej w tej epoce ideologii?

Kolejny artykuł jest autorstwa Igora Kraszewskiego, specjalisty od epoki nowożytnej, który w sposób bardzo kompleksowy podchodzi do pracy Krzysztofa Zamorskiego. Mowa jest tu o kwestii dostępu do przeszłej rzeczywistości, o podobieństwach i różnicach między naszym a osiemnastowiecznym światem, o wyjątkowym i egzemplarycznym dla czasów staropolskich charakterze parafii tenczyńskiej i jej mieszkańców, o pozycji kobiet na przykładzie Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej... Autor podejmuje zarówno wątki ogólne, jak i bardzo szczegółowo analizuje ustalenia Krzysztofa Zamorskiego, porównując je do przekazów źródłowych. Bardzo dobrym przykładem pracy krytycznej na tym drugim poziomie jest porównywanie fragmentów źródeł cytowanych w książce z rękopisami. Poruszone zostały również kwestie translatorskie, terminologiczne i redakcyjne. W podsumowaniu zaś czytamy, że „wielką zaletą książki Krzysztofa Zamorskiego jest równowaga badawcza”⁶, przejawiająca się w ukazaniu całej złożoności życia mieszkańców staropolskiej wsi.

Drugim tekstem pisanim z perspektywy historyka zajmującego się epoką nowożytną jest wypowiedź Grzegorza Glabisa. Również w niej znaj-

⁵ M. Bugajewski, *Mikrohistoria, hermeneutyka, statystyka. O konfiguracji wspomnienia w monografii „Pleban i wieś” Krzysztofa Zamorskiego*, por. niżej, s. 37-43.

⁶ I. Kraszewski, *Między źródłami a narracją w ujęciu mikrohistorycznym. Przemyslenia po lekturze Plebana i wsi. Historii życia proboszcza tenczyńskiego z początków XVIII wieku. Studium mikrohistorycznego Krzysztofa Zamorskiego*, por. niżej, s. 45-70.

dziemy obszerną analizę wielu wątków obecnych w monografii *Pleban i wieś*. Autor tekstu czyta ją w kontekście historii społecznej, pokazując, że dzięki prześledzeniu losów proboszcza Świąteckiego Krzysztof Zamorski odsłania przed nami złożony układ różnych relacji (społecznych, gospodarczych, religijnych), które funkcjonowały w parafii tenczyńskiej w pierwszych dekadach osiemnastego wieku. Istotnym elementem tej analizy jest zwrócenie uwagi na to, że w omawianym dziele spuścizna piśmiennicza Świąteckiego nie stanowi tylko materiału źródłowego, źródła informacji dla historyka na taki czy inny temat z badanej epoki, gdyż „pisma i korespondencja [...] są formą władzy, bowiem w tym świecie, jak pokazuje Zamorski, dokument nie »opisuje«, tylko uruchamia pewne działania”⁷.

Przedostatni tekst — mojego autorstwa — skupia się na mikrohistorycznym wymiarze książki. Stawia następujące pytanie: na ile *Pleban i wieś* realizuje ambicje, jakie przyświecały twórcom mikrohistorii? Moim punktem wyjścia jest obserwacja poczyniona kilka lat temu, że w polskiej historiografii mikrohistorię rozumie się często w uproszczony sposób. Stąd w pierwszej części artykułu przypominam podstawowe cechy (ambicje) tego historyograficznego nurtu: badanie danego przypadku jak gdyby pod mikroskopem („powiększanie” znaczących szczegółów), poszukiwanie lokalnych modulacji makrozjawisk, próba dotarcia do tego, co doświadczali i przeżywali konkretni ludzie, przechodzenie przez różne poziomy obserwacji historycznej, eksperymentowanie z formą przekazu narracyjnego, odwoływanie się do paradygmatu poszlakowego. W drugiej części — na zaczerpniętych z *Plebana i wsi* przykładach — staram się pokazać, że dzieło to w pełni odpowiada na wyzwania, jakie stają przed historykiem, który opatruje swe studium mianem mikrohistorycznego⁸.

Ostatni tekst — wypowiedź Krzysztofa Zamorskiego, samego autora *Plebana i wsi* — odnosi się do wszystkich artykułów wspomnianych wyżej. To dyskusja z tezami w nich postawionymi, odpowiedzi na zadane pytania, doprecyzowanie własnego stanowiska, jeszcze jedno retrospektywne spojrzenie na napisane już dzieło. Napisane, ale oczywiście niezamknięte. Zastanawiając się ponownie nad relacją między historykiem a światem badanym, Krzysztof Zamorski sięga po najsłynniejsze leibnizjańskie pojęcie i pisze: dzięki pracy nad monografią *Pleban i wieś* „dotknąłem monady wsi polskiej epoki gospodarki dworskiej”⁹.

⁷ G. Glabisz, *Ujęcie mikrohistoryczne Krzysztofa Zamorskiego jako jedna z dróg do poznania społeczeństwa staropolskiego*, por. niżej, s. 71-93.

⁸ T. Falkowski, *Pleban i wieś jako studium mikrohistoryczne*, por. niżej, s. 95-106.

⁹ K. Zamorski, *Uwagi do dyskusji nad „Pleban i wieś. Historia życia proboszcza tenczyńskiego z początków XVIII wieku. Studium mikrohistoryczne”*, por. niżej, s. 107-120.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT: The Author declares that there was no conflict of interest in this study.

AUTHOR'S CONTRIBUTION: The Author is solely responsible for the conceptualization and preparation of the article.

Bibliografia:

- Bugajewski, Maciej, *Mikrohistoria, hermeneutyka, statystyka. O konfiguracji wspomnienia w monografii „Pleban i wieś” Krzysztofa Zamorskiego*, „Sensus Historiae”, 61, 2025 (4), s. 37-43.
- Domańska, Ewa, *Historia życia w praktyce: Krzysztof Zamorski i jego Pleban i wieś*, „Sensus Historiae”, 61, 2025 (4), s. 13-24.
- Falkowski, Tomasz, *Pleban i wieś jako studium mikrohistoryczne*, „Sensus Historiae”, 61, 2025 (4), s. 95-106.
- Glabisz, Grzegorz, *Ujęcie mikrohistoryczne Krzysztofa Zamorskiego jako jedna z dróg do poznania społeczeństwa staropolskiego*, „Sensus Historiae”, 61, 2025 (4), s. 71-93.
- Julkowska, Violetta, *Wyobraźnia i empatia wobec przeszłości. Praca Krzysztofa Zamorskiego z historiograficzną formą narracyjną a kontekst „powieści dokumentarnej” J. Kraszewskiego*, „Sensus Historiae”, 61, 2025 (4), s.25-36.
- Kraszewski, Igor, *Między źródłami a narracją w ujęciu mikrohistorycznym. Przemyslenia po lekturze Plebana i wsi. Historii życia proboszcza tenczyńskiego z początków XVIII wieku. Studium mikrohistoryczne Krzysztofa Zamorskiego*, „Sensus Historiae”, 61, 2025 (4), s. 45-70.
- Topolski, Jerzy, *Od Achillesa do Béatrice de Planissoles. Zarys historii historiografii*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 1998.
- Zamorski, Krzysztof, *Uwagi do dyskusji nad „Pleban i wieś. Historia życia proboszcza tenczyńskiego z początków XVIII wieku. Studium mikrohistoryczne”*, Kraków 2025, „Sensus Historiae”, 61, 2025 (4), s. 107-120.

Autor:

TOMASZ FALKOWSKI — pracuje na Wydziale Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Autor monografii: *Myśl i zdarzenie. Pojęcie zdarzenia historycznego w historiografii francuskiej XX wieku* (2013); *Foucault. Historiozofia zdarzenia* (2014); *Dyskurs historii nauki* (2020); *Myśl oddana. Walter Friedrich Otto i historia wiedzy duchowej* (2026). Tłumacz prac m.in. Paula Veyne'a, Marca Ferro, Arlette Farge i Maurice'a Blanchota.